

УДК 33.332

Ковальська Л.Л., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто проблеми розвитку аграрної сфери Волинської області. Досліджено особливості сільського господарства Волинської області. Проведено оцінку обсягам сільського господарства регіону. Запропоновано напрями удосконалення регіонального менеджменту аграрної сфери.

Ключові слова: аграрна сфера, регіон, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, регіональний менеджмент.

Kovalska L.

FEATURES OF AND PROSPECTS OF AGRICULTURAL AREAS VOLYN REGION

The article deals with the peculiarities of the agricultural sector in Volyn region. Shows the problems of agrarian sphere of the national economy. The features of agriculture in Volyn region. Directions of improvement and prospects of agrarian sphere of region.

Key words: agrarian sector, region, agriculture, crops, livestock

Ковальська Л.Л.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассмотрены особенности функционирования аграрной сферы Волынской области. Приведены проблемы развития аграрной сферы национальной экономики. Исследованы особенности сельского хозяйства Волынской области. Предложены направления совершенствования и перспективы развития аграрной сферы региона.

Ключевые слова: аграрная сфера, регион, сельское хозяйство, растениеводство, животноводство

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, призвели до радикальних змін умов функціонування різних видів економічної діяльності, в тому числі і розвитку аграрної сфери. Аграрна сфера в останні роки зазнала значних змін, які викликали значні проблеми у її розвитку. Такими проблемами є:

- падіння обсягів сільськогосподарського виробництва;
- зменшення споживчого попиту;
- порушення наявних коопераційно-інтеграційних зв'язків у взаєминах суб'єктів господарювання;
- низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію поряд з монопольно високими цінами на засоби виробництва (диспаритет цін);
- високі відсоткові ставки за кредити; високі податки;
- неконтрольований імпорт продовольства та експорт сировинних ресурсів;
- низька оплата праці, і як наслідок, низька технологічна дисципліна, низькі показники ефективності функціонування аграрної сфери в цілому.

Водночас, спостерігаються диспропорції в технічному оснащенні підприємств аграрної сфери, їх фінансуванні, що обумовлено, з однієї сторони недостатніми обсягами випуску в Україні сільськогосподарської техніки підприємствами сільськогосподарського машинобудування (в Україні випускають лише 27% найменувань потрібних машин), низькою якістю техніки, а з іншої – недосконалістю державної політики підтримки розвитку аграрної сфери. Технічний рівень сільськогосподарського устаткування залишається досить низьким. На ремонт і технічне обслуговування щорічно витрачається 70% коштів, що направляються на придбання нової техніки (у Франції - 10%, США - лише 7%) [1].

Така складна ситуація, що склалася в аграрному комплексі пояснюється наступними чинниками:

- невиконанням завдань стратегічних напрямків розвитку агропромислового комплексу та аграрної реформи в Україні в цілому;
- значним фізичним, технологічним та моральним зношенням основних виробничих фондів сільськогосподарських підприємств;
- наявністю значного диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та промислові засоби виробництва і предмети праці, що зумовлюють постійну нестачу фінансових ресурсів та обмежують діяльність і розвиток сільськогосподарських товаровиробників;
- нехтуванням принципами раціонального природокористування в сфері використання земельних ресурсів аграрної сфери;
- зниженням родючості ґрунтів, малоефективним використанням наявного потенціалу земель сільськогосподарського призначення;
- недостатнім рівнем розвитку інфраструктури аграрного ринку;
- відсутністю необхідної підтримки сільськогосподарських виробників на державному рівні, що проявляється у недосконалості цінової, фінансової, кредитної та інвестиційної політики держави по відношенню до аграрників;
- низьким рівнем життя мешканців села, мізерними заробітними платами осіб, зайнятих у сільському господарстві, безробіттям, поглибленням демографічної кризи, міграцією у пошуках роботи, руйнуванням трудового потенціалу села.

Цілі статті. В зв'язку із цим, дослідимо особливості функціонування аграрної сфери Волинської області та визначимо перспективи її розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання розвитку аграрного сектору економіки розглядали у своїх працях такі науковці як В.Г.Андрійчук, С.І.Кованов, О.А.Луценко, О.Б.Наумов, М.М.Пантелейчук, І.Я.Петренко, І.В.Попович, І.Н.Примишев, О.Ф.Савченко, П.Т. Саблук, В.А.Свободин, В.П.Ситник, Г.С.Тарасенко, Е.В.Червен, Д.В.Шиян та ін. Однак, незважаючи на значні напрацювання в даній сфері, і досі залишаються дискусійними питання оцінки ефективності функціонування підприємств аграрної сфери, дослідження особливостей її розвитку у регіональному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зниження рівня технічної оснащеності сільського господарства України та погіршення якості і надійності машин внаслідок фізичного зносу, призвели до несвоєчасного і неякісного виконання основних механізованих робіт, а в багатьох випадках і до їх повного невиконання. Врешті решт, це спричинило зниження урожайності майже всіх сільськогосподарських культур, збільшення втрат вирощеної продукції, зменшення валових зборів сільськогосподарських культур, скорочення посівних площ [2].

Наявні проблеми не минули і аграрну сферу Волинського регіону, що обумовили особливості її функціонування в сучасних умовах ринкової економіки.

Досліджуючи трансформаційні процеси та структурні зміни у господарському комплексі Волинської області, слід зазначити, що у територіальному поділі праці Волинь виступає індустріально-аграрним регіоном з багатогалузевим сільським господарством та, в основному, спеціалізується на виробництві сільськогосподарської продукції [3].

Стрижнем формування АПК виступають виробничо-технологічні зв'язки між сільським господарством, переробною промисловістю та торгівлею. Ці зв'язки забезпечують послідовність у переробці сировини, виробництві кінцевого продукту, його реалізації і формують агропромисловий комплекс регіону.

Аналізуючи обсяги виробництва продукції рослинництва в цілому у регіональному аспекті, то зауважимо, що нанівець зведено виробництво такої прибуткової продукції регіонів України як льонарство. Спостерігається зниження урожайності деяких сільськогосподарських культур. Зокрема відбулося різке зниження урожайності зернових культур, ячменю, сої, овочів, однорідних та багаторічних трав. Але поряд із цим зросла урожайність кукурудзи та зерна, рису, цукрових буряків, картоплі. Загалом, оцінюючи виробничу потужність галузей тваринництва та рослинництва слід відмітити наступне. Найвища виробнича потужність по виробництву продукції тваринництва є у Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській області. Високий рівень виробничої потужності продукції тваринництва у даних регіонах України обумовлено сприятливими природнокліматичними умовами для ведення даного виду сільського господарства. Що стосується продукції рослинництва, то найвищим рівень використання виробничої потужності є у Черкаській, Чернівецькій та Харківській областях. Найнижчим він спостерігається у Миколаївській, Хмельницькій областях та Автономній Республіці Крим [4].

Розглядаючи структуру аграрної сфери Волинської області, слід зауважити, що її формують такі підсистеми як сировинна, переробна, споживча та інфраструктурна (соціальна та виробнича інфраструктура). Основу розвитку аграрного сектору економіки регіону складає сільське господарство.

Сільськогосподарське виробництво має свою специфіку, яка полягає, насамперед, у тому, що земля виступає і як засіб виробництва, і як предмет праці. Крім того, сільське господарство має справу з живими організмами: рослинами і тваринами, які розвиваються за біологічними законами, котрі потрібно враховувати в процесі виробництва. Аграрна діяльність залежить від природно-географічних умов території, внаслідок чого існують сезонність господарської діяльності і виробництва продукції [2, с.62]. Сільськогосподарські угіддя поширені на великій території і займають значно більшу площу, ніж промислові і транспортні об'єкти. Все це дає підстави називати сільське господарство найгеографічнішою галуззю людської діяльності. Це пов'язано з тим, що воно створює передумови у розвитку харчової та легкої галузей промисловості.

Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств Волині дорівнював 5,1 млрд. грн, з яких 67,4% вироблено господарствами населення. Приріст виробництва становив 6,8% і спостерігався, як у аграрних підприємствах – на 21,4%, так і господарствах населення – на 0,9%.

Господарства усіх категорій на початок жовтня 2014 року зібрали 893,1 тис. т зерна (у початково-оприбуткованій вазі), що на 15,2% більше, ніж 1 жовтня 2013 р., 1046,7 тис. т картоплі (на 2,9% більше), 168,4 тис. т цукрових буряків (на 51,1% більше), 151,5 тис. т овочів (на 0,9% менше). Урожайність зернових та цукрових

буряків більша тогорічної на 12,1-12,5%, овочів – на 2,4%, картоплі залишилась на рівні минулого року.

У тваринництві реалізовано на забій 108,7 тис. т худоби та птиці, вироблено 374,2 тис. т молока та 170,9 млн шт. яєць. Виробництво м'яса зросло на 15,4%, яєць – на 2,5%, молока – зменшилось на 1,5%.

За розрахунками, на 1 жовтня 2014 р. поголів'я усіх видів худоби та птиці становило: великої рогатої худоби – 190,9 тис. голів (на 5,6% менше), у т.ч. корів – 120,0 тис. голів (на 3,4% менше), свиней – 309,3 тис. голів (на 2,2% менше), овець та кіз – 17,0 тис. голів (на 1,2% більше), птиці – 8,3 млн. голів (на 5,5% більше). В господарствах населення утримували 67,7% загальної чисельності великої рогатої худоби, у т.ч. корів – 78,8 %, свиней – 79,1%, овець і кіз – 94,1% , птиці всіх видів – 49,7% .

Аграрні підприємства, крім малих, продали власно виробленої продукції на суму 2019,6 млн грн, що на 573,8 млн грн, або на 39,7% більше, ніж 2013 року. Від реалізації тваринницької продукції отримано 1181,9 млн грн (на 26,8% більше), рослинницької продукції – 837,7 млн грн (на 63,2% більше).

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за січень-вересень 2014 р., порівняно з відповідним періодом 2013 р., зросли на 16,5%.

Слід відмітити, що Волинська область знаходиться в трьох природно-економічних зонах: Поліській, Перехідній і Лісостеповій. Господарства зони Полісся мають найкращі умови для високоінтенсивного м'ясного і м'ясомолочного скотарства, довгунцевого льонарства і картоплярства. Господарства Любешівського, Ратнівського, Старовижівського, Камінь-Каширського і Ковельського районів реально можуть стати крупними товаровиробниками м'яса, яловичини, картоплі, льону-волокна. Розвитку цих галузей має підпорядковуватись вся виробнича структура господарств. Для цього необхідне корінне поліпшення природних кормових угідь і створення багаторічних пасовищ, розширення площі посіву зернобобових і зернотвердих культур і багаторічних трав. Це дозволить створити міцну кормову базу для високоінтенсивного скотарства, постійного нарощування яловичини і молока. Його розвиток сприятиме також збільшенню органічних добрив, без яких не може розвиватися картоплярство. Створення в кожному господарстві таких своєрідних фабрик органічних добрив дозволить у сукупності з іншими агротехнічними, гідромеліоративними та агрохімічними заходами постійно підвищувати родючість ґрунтів [5,6].

Для півночі Волині головним має бути розвиток травосіяння. Зелена революція, яка на заході призвела до екологізації сільськогосподарського виробництва, підвищення родючості ґрунтів і стабільного нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, чекає свого продовження і в нашому Волинському Поліссі. Льонарство, для якого тут найбільш сприятливі умови, має одержати подальший свій розвиток, однак для цього повинна бути підведена необхідна матеріально-технічна база. Лісо-озерно-болотні комплекси повинні слід виділити у заповідні території. Однак, маючи багату природну кормову базу, деякі з них можуть використовуватись для розвитку промислового звірівництва і мисливства.

Перехідна зона, у складі господарств Володимир-Волинського, Турійського, Рожищанського районів, має найкращі умови для м'ясного, м'ясо-молочного скотарства, м'ясного і беконного свинарства, бурякоцукрового виробництва, льонарства і картоплярства. Однак, враховуючи сучасні складні умови і дорогу техніку, господарства зони можуть поглиблювати свою спеціалізацію тільки за одним-двома

видами продукції.

Лісостепова зона, у складі господарств Іваничівського, Любачівського, Луцького і Горохівського районів, має сприятливі умови для високоінтенсивного м'ясного, м'ясо-молочного і молочного скотарства, м'ясного і беконного свинарства, бурякоцукрового виробництва і картоплярства. Спеціалізація господарств зони на окремих видах продукції рослинництва і тваринництва дозволить значно збільшити її виробництво, знизити затрати на неї та підвищити доходність і рентабельність господарств [6].

Важливою проблемою розвитку агропромислового комплексу Волині є його екологізація. Надмірне забруднення природного середовища і, насамперед, ґрунтового покриву радіонуклідами, негативні екологічні наслідки великого меліоративного перетворення території (переосушення торфоболотних ґрунтів, розвиток іригаційної ерозії, пониження ґрунтових вод і погіршення водозабезпечення території, дуже великі повені), деградація і виснаження природних ресурсів та інші негативні явища вимагають створення необхідної екологічної інфраструктури АПК та екологізації сільськогосподарського виробництва. [6]

З метою подолання існуючих колізій в аграрному секторі необхідна нова аграрна політика, основною складовою якої виступає структурна перебудова агропромислового комплексу, яку слід спрямовувати на вдосконалення територіальної структури АПК, збалансований розвиток усіх його галузей, створення нових підприємницьких структур, формування для сільських товаровиробників сприятливого ринкового середовища, поглиблення земельних і майнових відносин, утвердження багатокладної економіки, високоефективне використання аграрно-ресурсного потенціалу, здійснення природоохоронних, комплексно-меліоративних, середовище-формуєчих, реабілітаційних, агротехнічних, організаційно-господарських та інших заходів з розширеного відтворення засобів виробництва.

Висновки. Таким чином, зважаючи на наявні проблеми, основними перспективами розвитку аграрної сфери є:

- доведення технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств до нормативного рівня;
- впровадження комплексного постачання господарств, підприємств, агрофірм і об'єднань матеріально-технічними засобами та енергоресурсами відповідно до науково обґрунтованих показників; дезактивація радіоактивно і промислово забруднених територій та їх поступова реабілітація, повна реконструкція застарілих, фізично і морально зношених гідротехнічних споруд і меліоративних систем;
- здійснення протиповеневих заходів, створення водоохоронних зон вздовж берегів рік, природних і штучних водойм;
- розвиток пайового господарства і підвищення гумусомісткості ґрунтів;
- рекультивация порушених земель, дозоване внесення мінеральних добрив;
- перехід на інтегровані системи захисту рослин від хвороб і шкідників, обмеження використання пестицидів і гербіцидів;
- скорочення багатократного обробітку ґрунту, розробка і впровадження нового комплексу машин, які б відзначалися низькою масою, матеріаломісткістю і високою продуктивністю.
- забезпечення тісних зв'язків харчової промисловості із сільськогосподарськими товаровиробниками, удосконалення міжгалузевих зв'язків, що сприятиме інтенсифікації агропромислового виробництва в рамках замкнутих виробничих циклів;
- надання пріоритетного розвитку тим підгалузям аграрної сфери, що мають значний експортний потенціал;

- збереження і відтворення родючості ґрунтів та їх ефективне використання;
- нарощення потенціалу м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва, сприяння у дальшому розвитку і структуризації особистих селянських господарств;
- зміцнення кормової бази за рахунок оптимізації структури посівів кормових культур, збільшення сінокосів і культурних пасовищ;
- збільшення рівня фінансування програм і заходів на підтримку виробництва продукції аграрної сфери, зокрема продукції тваринництва та рослинництва як базису забезпечення продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Павлюк Л.В. Прогнозування розвитку агросервісу для обслуговування сільськогосподарських підприємств регіону / Павлюк Л.В., Савош Л.В. - Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 225: В № т. – Т.ІІІ. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С.755-761.
2. Павлюк Л.В., Савош Л.В. Монографія. Розвиток аграрного техніко-технологічного сервісу: теорія та практика / Л.В.Павлюк, Л.В.Савош. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010.- 180 с.
3. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика). Вид. 4-е. Доп. - К.: Європ. Ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2000. –с.95.
4. Герасимчук З.В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: [Монографія] / Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. – Луцьк.: ЛДТУ, 2003. – 242 с.
5. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси в трьох томах. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001.
6. Савош Л.В. Економічні науки. Серія „Регіональна економіка”. Зб. наук. пр. ЛДТУ. Випуск 3 (9). - 2006. – с.144-154